Aruba

Schaffer: Toekenning prijs bizar

Van onze correspondent

ORANJESTAD - „Het is echt de schok van mijn leven. Dit had ik helemaal niet zien aankomen", zei Alfred Schaffer (47) vanuit Zuid-Afrika tegen Iris Pronk van dagblad *Trouw*.

Hij hoorde het nieuws toen hij in zijn eentje op de zesde verdieping van de Stellenbosch University zat te werken. Ook in Zuid-Afrika is een lockdown, hij zat daar 'eigenlijk stiekem illegaal' in een volkomen leeg gebouw omdat hij thuis geen werkruimte heeft. „Ik viel echt van mijn stoel. Er was hier geen kip, dus ik heb maar even naar huis gebeld. Daar vielen ze ook van hun stoel."

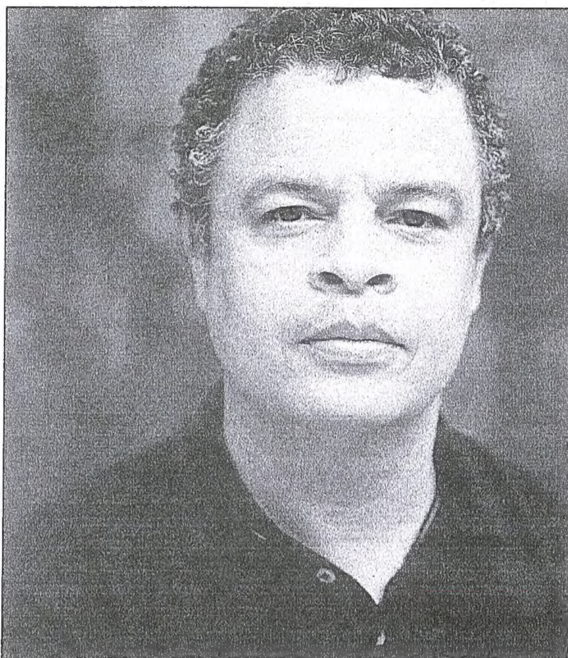
Schaffer debuteerde in 2000 met 'Zijn opkomst in de voorstad' en schreef sindsdien twintig bundels. De jury noemt ze spitsvondig, dubbelzinnig en van een 'sprankelende veelstemmigheid'. Schaffer is volstrekt autonoom, hij durft te experimenteren en 'merkwaardige bundels' te maken. „Het zijn vaak rare dingen die hij de wereld instuurt, en daar zitten we dan mee", aldus de jury.

Zo mengt hij in zijn bundel 'Mens dier ding' (2014) het levensverhaal van de negentiendeeeuwse Zoeloe-koning Shaka met tweets, PowerPoints, filmscripts en een uitgeschreven instructievideo over hoe je een speer moet hanteren. De bundel werd alom geprezen als een meesterwerk, een 'razende storm op papier', een indringend portret van een wrede despoot die een moordend ding maar óók mens was.

Lange tijd was hij vooral een talige dichter, maar Zuid-Afrika veranderde zijn kijk op de poëzie. Medemenselijkheid werd een thema, net als de verhouding tussen zwart en wit, racisme en de vluchtelingencrisis; grote onderwerpen die hij terloops aanraakt. In het dit jaar verschenen 'Wie was ik' zet de dichter ook de persoonlijke geschiedenis van zijn Arubaanse moeder in. Zij kwam in de jaren vijftig naar Nederland voor een opleiding tot verpleegkundige en kreeg met een witte man twee kinderen, Alfred en zijn zusje, dat al jong overleed.

Schaffer noemde in 2002 zijn tweede bundel 'Dwaalgasten' en zijn hele oeuvre wordt erdoor bevolkt. Het wemelt er van de dolende, gravende, zwervende personages. Ontheemd in een werkelijkheid die hen afschrikt als er mensenmassa's samenklonteren, en overrompeld wanneer natuur en elementen de toon aanvoeren.

Je zou Schaffer zelf een dwaalgast kunnen noemen. Dwaalgasten zijn dieren die rondzwerven. Ze hebben zwerftochten achter de rug, zijn verdwaald geraakt, grenzen zijn vervaagd. De hele wereld ligt open, maar het anker is zoek.

Alfred Schaffer

De actualiteit is nooit ver weg in Schaffers werk. Zijn leven in het complexe, door armoede en contrasten getekende Zuid-Afrika veranderde zijn kijk op poëzie. Afrikaanse dichters als Antjie Krog, Ronelda Kamfer of Koleka Putuma voelden voor hem gaandeweg net zo verwant, als de Nederlandse en Europese voorbeelden die hem vormden. Zijn gedichten werden almaar veelstemmiger - een van de kwaliteiten die de jury roemt.

Na de verschijning van zijn debuut in 2000, De opkomst in de voorstad, werd Schaffer snel herkend als dichter die iets deed wat de poëzie wel kon gebruiken: open zijn. Vragen stellen. In de loop der jaren bouwde hij een stevige reputatie op binnen de wereld van de literatuur, zowel bij ingevoerde en academische lezers als bij een groter publiek dat hem leerde kennen op festivals als Crossing Border en Poetry International. Van enigszins cryptisch verschoof zijn werk naar zichtbaar geëngageerd. Toen hij in 2017 de Albert Verweylezing hield in Leiden betoogde hij 'dat poëzie doorgaans veel meer kan dan waarvoor ze bij de gemiddelde Nederlander om bekend staat, dat engagement en poëzie heel goed samengaan'. Zijn debuut werd onderscheiden met de Jo Peters Poëzieprijs. Daarna volgden de Hugues C. Pernath-prijs, de Ida Gerhardt Poëzieprijs en de Jan Campertprijs. Voor zijn bundel Mens dier ding (2014) kreeg hij de Paul Snoek Poëzieprijs en de Charlotte Köhler Prijs. Met de P.C. Hooft-prijs krijgt hij een plaats bij de allergrootsten. Hij is een van de jongste laureaten; alleen Lucebert (43), Gerard Reve (45) en Rudy Kousbroek (46) waren jonger.

In zo'n beetje ieder gedicht onderzoekt Schaffer wat de wereld de mens aandoet en wat de mens met de wereld moet. Dat doet hij in oprechte, klare taal met soms ironische, soms zwaarmoedige ondertonen. Schaffers taal is daarbij instrumenteel. Suggestief maar eenvoudig, geen complexe, muzikale of ritmische patronen. Wel een, in de loop van zijn dichterschap toenemende, eigen vorm. Zijn regels zijn lang en compact, zijn zinnen zitten vol herhalingen en woorden met een klap erop. 'Stenig', om een woord van hemzelf te gebruiken. Of in de woorden van de jury: 'zinnen die ogen alsof er een scalpel aan te pas is gekomen'.

De gedichten van Schaffer lijken op toevallige momentopnames uit een oneindige stroom observaties.

In zijn bevlogen parlando komen de snelheid van de sociale media naar voren, de prikkels van een amusementsmaatschappij en de achteloosheid van toevallige passanten. De jury noemt die willekeur schijn, want 'de momentopnames zijn zeer precies gekozen', en de zinnen 'ogen alsof er een scalpel aan te pas gekomen is.' Zelf trekt de dichter een parallel met een werkplaats. „Hoe van al dat materiaal, deze versnipperde politieke werelden, poëzie te maken. Door heel precies te zagen, te timmeren, te lassen, bij te schaven - het werk voltrekt zich niet in een droom, maar in een drukke werkplaats, met portretjes van Anne Carson, Nachoem Wijnberg en John Ashbery in de kantine. Het toe-eigenen van stemmen is een voorwaarde. Omdat ik dichterbij wil komen, bij de ander die de ander niet is, maar die ikzelf zou moeten zijn."

De P.C. Hooft-prijs, goed voor 60.000 euro, wordt in mei 2021 aan Schaffer uitgereikt.

De P.C. Hooft-prijs voor Letterkunde is de grootste Nederlandse literatuurprijs voor een oeuvre en wordt sinds 1947 jaarlijks toegekend, afwisselend voor verhalend proza, beschouwend proza en poëzie. Dit jaar was de beurt aan de poëzie. Alfred Schaffer is daarmee de opvolger van laureaten als Judith Herzberg (1997), Rutger Kopland (1988), Ida Gerhardt (1979), Remco Campert (1976) en Leo Vroman (1964). De eerste dichter die de prijs ontving was Gerrit Achterberg, in 1949.

Juryrapport

Alfred Schaffer is de eerste voorgedragen P.C. Hooft-prijs-laureaat die debuteerde in de 21e eeuw. In 2000, toen zijn bundel 'Mijn opkomst in de voorstad' verscheen, viel onmiddellijk op hoezeer de dichter uitblinkt in het schrijven van autonome, soms onheilspellende scènes. In deze poëzie is men ontheemd, alleen, verward, misplaatst. Het is er soms zo mistig dat je als lezer 'geen hand voor ogen' ziet. Zeker in de bundels Schuim (2006) en Kooi (2008) is alles wazig, onzeker - een metafoor voor hoe het leven is. Schaffer verwoordt het zelf treffend in Kooi: 'Zo onleesbaar werd het onderschrift en natuurlijk zijn we weer/volkomen alleen, deel van de geschiedenis. Het roer moet om'.

Schaffers gedichten laten zich in eerste instantie vaak lezen als willekeurige passages uit een oneindige stroom observaties - maar die willekeur is schijn. De dichter is volkomen aanwezig, maar houdt voortdurend afstand. Zo vormt de poëzie van Alfred Schaffer een boekhouding van de uiterst veranderlijke manier waarop we informatie verzamelen, selecteren, afwegen en combineren. In deze verzen vermengen brokstukken werkelijkheid zich met flarden gesprek en rake commentaren, net zolang tot een talig universum ontstaat waarin de personages tastend op zoek zijn naar houvast. Dat laatste geldt ook voor ons, lezers. Wie Schaffer leest, ervaart de snelheid van sociale media, de achteloosheid van toevallige passanten en de amusementswaarde van de mens in al zijn onbeholpen dierlijkheid. De dichter plaatst daar zowel woede als mededogen tegenover: 'Hier staan wij met verhalen, / onze monden vol met tanden. / Wat wij wel hebben bereikt / versmolt met ons en zie, / wij hebben hard gelachen.' In dit soort verzen spreekt een bevlogen, parlando stem - een signatuur die krachtig doorklinkt in de negen bundels die Schaffer tot nog toe publiceerde. De dichter schuwt het daarbij niet om de grenzen van de lyriek op te zoeken door weerbarstige collages te creëren waarbij de verbanden tussen regels en strofen ook een zaak voor de lezer zijn. Hij lijkt wat dat betreft op de leerling uit zijn bundel Dwaalgasten (2002): 'Tot zover is hij de enige die op een groot podium voorwerpen durft te gebruiken die slechts hij kan onderscheiden.'

Het spel met de grenzen van de poëzie voert Schaffer op het scherpst van de snede. Bij elke bundel die hij schrijft, laat hij los wat hij van poëzie weet of wat anderen van poëzie verwachten. Daarom is hij in de kern van zijn auteurschap een experimentele dichter. Schaffer blijft principieel een leerling van zijn eigen kunst. Hij durft merkwaardige bundels te maken, die niet lezen als conventionele dichtbundels of prozaboeken. Het zijn vaak rare dingen die hij de wereld instuurt, en daar zitten we dan mee.

Alfred Schaffer is een dichter die zonder met modes mee te waaien midden in deze tijd staat. Dat uit zich in zijn neus voor moderne communicatievormen, maar vooral ook in de oprechte betrokkenheid met de wereld die uit zijn verzen spreekt. Schaffers poëzie is nooit los te zien van de context van Zuid-Afrika, het land waar hij sinds 1996 - met een onderbreking van enkele jaren - woonachtig is. In zijn gedichten resoneert de verhouding tussen wit en zwart regelmatig, ook vanwege de persoonlijke achtergrond van de dichter, die een Arubaanse moeder heeft. Ook voor die thematiek geldt dat Schaffer naarstig op zoek blijft naar experimentele vormen waarin hij zijn eigenzinnige stem kan gieten. In zijn talige verzen vermengt hij moeiteloos afschuwelijke taferelen met kritiek op het koloniale verleden en kleedt hij het moderne consumentisme op zo'n speelse manier uit, dat hij zelfs de banale werkelijkheid in poëzie verandert.

In zekere zin staat de poëzie van Alfred Schaffer dan ook boven de waarneembare werkelijkheid. Zij is een werkelijkheid op zich, gecreëerd door een uitzonderlijk intelligente dichter die schrijft als een regelrechte aanval op de historische feiten en de ingesleten communicatiepatronen. De jury van dit jaar bestond uit Jeroen Dera, Janita Monna (voorzitter), Ester Naomi Perquin, Carl De Strycker en Michael Tedja.